

Den færøske hjemmestyreløvs og Grønland

*Nogle færøske synspunkter på hjemmestyreløven af 1948 –
og hvad man ud fra færøske erfaringer bør være opmærksom på
ved udformningen af en hjemmestyrelov for Grønland*

af Aqigssiaq Møller og Leif Aidt

Det færøske landsstyre inviterede i år en delegation fra Grønlands Landsråd til Olaifesten og lagtingets åbning den 29. juli. Det er oplagt, at de grønlandske politikere må have benyttet lejligheden til at studere den færøske hjemmestyrelov, som i år har været gældende i 25 år. Et grønlandsk hjemmestyre ligger vel ganske vist ikke lige om hjørnet, men man er så småt begyndt at gøre visse forberedelser.

I januar 1973 nedsatte ministeren for Grønland et hjemmestyreudvalg bestående af 7 grønlandske politikere (de 2 folketingsmænd og 5 landsrådsrepræsentanter) med landsrådsformand Lars Chemnitz som formand. Foreløbig har der været afholdt ét møde, og alt tyder på, at der vil gå år og dag, nogle siger op til 5 år, inden udvalget afslutter sit arbejde med en betænkning.

Kommissoriet går ud på at definere og afgrænse rammerne for et grønlandsk hjemmestyre. Det drejer sig altså om at skrive en ønskeseddel til danske politikere, og det bliver unægtelig spændende at se, hvad man fra grønlandsk side vil kunne nå til enighed om at foreslå. Med en Lars Chemnitz og en Knud Hertling i den ene ende og en Lars Emil Johansen

og en Moses Olsen i den anden ende er udvalgets politiske sammensætning så bredspektret, som det overhovedet kan blive i en grønlandsk sammenhæng.

Det har været et tilbagevendende træk i de senere års grønlandske debat om hjemmestyret, at man uspecificeret har henvist til begrebet „færøske tilstande“ som et forbillede for en grønlandsk ordning. For at indkredse dette begreb og i det hele taget se lidt nærmere på den jubilerende hjemmestyreløvs virkninger tog vi for kort tid siden derop. Vi fik lejlighed til at tale med flere færøske politikere om deres syn på hjemmestyreløven. Med baggrund i færøske erfaringer gav de i flere tilfælde gode råd med hensyn til et grønlandsk hjemmestyre.

De seks færøske partier kan i nationale spørgsmål inddeles i venstreorienterede partier, der ønsker større selvstyre, end den nuværende lov giver mulighed for (Republikanske parti, Fremskridtspartiet, Folkepartiet og Gamle Selvstyreparti), og højreorienterede partier, der modsætter sig ændringer i den statsretlige stilling, som den er udformet i den færøske hjemmestyrelov (Sambandspartiet og Socialdemokratiet).

Efterfølgende udtalelser af lagmand Atli Dam, Socialdemokratiet, og lagtingsmand Erlendur Patursson, Det republikanske parti, skulle således kunne vise noget af spændvidden i de færøske synspunkter.

Atli Dam: Hjemmestyreloven har engageret færingerne.

I en samtale til Grønlands Radio fortalte Atli Dam os, at den færøske hjemmestyreløve efter hans mening havde været en fremragende lov, som havde skabt gode udviklingsmuligheder for det færøske samfund:

Hjemmestyreordningen har engageret færingerne i deres egne problemer, og man har virkelig formået at styre en del af udviklingen selv og formået at være medvirkende i de skabte fremskridt. Der har kunnet finde en meget rig udvikling sted, både erhvervmæssigt, socialt og kulturelt, og enhver, der kendte de færøske forhold for 25 år siden, må indrømme, at der er sket enorme fremskridt på alle områder.

— Vil det sige, at De og Deres parti er tilfredse med hjemmestyret i dets nuværende form?

— Selv om jeg mener, at den styreform, vi har haft, har sin meget store del af skylden for, at vi har haft den udvikling, der er tale om, er jeg naturligvis ikke fuldstændig tilfreds. I det øjeblik jeg var fuldstændig tilfreds med de bestående forhold, så kunne jeg pakke min sæk og gå som politiker. Hjemmestyreloven er naturligvis som alt menneskeværk behæftet med fejl. Og efter 25 år må man jo også opdage nogle af disse fejl. Det har jeg også gjort.

Harmonika-lov.

Men hjemmestyreloven er nu ret så viseligt indrettet. Den er faktisk indrettet som en harmonika, der kan trækkes lige så langt ud, som man har lyst til, — og som man kan lægge lige så meget i, som man har lyst til.

Hjemmestyreloven er en rammelov, og mine tanker om ændringer i loven går ikke på selve formuleringen af loven, men mere på hvad der skal bygges ind i hjemmestyrelovens rammer.

Mit parti, som betragter sig selv som nationalt parti, har alle dage bestræbt sig på at tage vare på udviklingen, og vi vil selvfølgelig i så høj grad som muligt overtage sagsområder fra rigsmyndighederne inden for hjemmestyrelovens rammer. Jeg kan nævne, at vi f. eks. i øjeblikket arbejder med at overtage administrationen af det sociale område. Desuden er der jo det gamle spørgsmål om postvæsenet, om fuldstændig færøsk administration af skolevæsenet, af sundhedsvæsenet osv. Vi stræber altså stadig efter at overtage flere og flere områder af samfundsfunktionerne og er langt fra tilfredse endnu. Men det har ikke så meget med selve hjemmestyrelovens formåen at gøre.

Tålmodighed i fællesanliggender.

— Ifølge hjemmestyreloven er udenrigs- og forsvarspolitik fællesanliggender. Som bekendt blev Færøerne medlem af NATO, uden at det færøske lagting eller landsstyre blev orienteret på forhånd. Lagtinget har siden gentagne gange protesteret mod NATO-basernes tilstedeværelse, men uden resultat. Hvor

Lagmand Atli Dam.

Fot.: Aqigssiaq Møller (1973).

tålmodige er egentlig færingerne over for rigsmyndighederne?

– Det er rigtigt, at udenrigspolitik og forsvarspolitik er fællesanliggender, og at det er nogle områder, hvor vi fra færøsk side kan føle, at vi ikke er blevet spurgt i tilstrækkelig grad. Men med hensyn til NATO-baserne har man nok ikke fra færøsk side sagt, at sådanne anlæg ikke skal findes på Færøerne, for disse anlæg har jo også en civil betydning. Det man fra færøsk side har sagt er, at militær og krigsudrustning i egentlig forstand ikke må knyttes til disse anlæg. Lagtinget står enigt i ønsket om, at dette efterkommes. Det er ikke blevet efterkommet fra dansk side, idet man har ment, at den danske forsvarspolitik var af en sådan karakter, at man ikke kunne efterkomme dette færøske ønske.

Vi har nu levet med det i ti år. Vi har været tålmodige i ti år. Man kan også sige, at der er kommet en vis normalisering i løbet af disse ti år.

Det kunne tyde på, at vi er ret tålmodige, men hvor tålmodige vi er, det tør jeg ikke sige, og hvilke midler vi har til at gennemtvinge vore ønsker, det tør jeg ikke udtale mig om.

Vigtigt med fast målsætning.

– Hvad skal man efter Deres mening i særlig grad være opmærksom på i udformningen af en hjemmestyreordning for Grønland?

– Jeg vil nødig på nogen måde stille mig op og sige, hvad man bør gøre i Grønland. Men hvis jeg skulle sige min mening, så skulle det være dette, at man var for emsig i 1948 her på Færøerne. Der var jo nogle områder under den statslige administration, hvor man ikke var kommet ret langt med hensyn til moderne udbygning. Vejvæsenet var f. eks. i en elendig forfatning, men fra færøsk side havde man dog alligevel vældig travlt med at overtage dette store og meget omkostningskrævende område, fordi man nu skulle vise, at man kunne selv. Det samme var vel også tilfældet på visse andre områder, og det er klart, at det havde noget med følelser at gøre.

Personligt ville jeg have foretrukket, at man havde sat sig en målsætning og sagt: dette område tager vi nu, om fire år tager vi dette, og om tre-fire år igen dette område, sådan at der lå en fast plan. Så ville vi sandsynligvis have nået længere med hensyn til overtagelser end i dag og sandsynligvis også have nået

*Lagtingsmand
Erlendur Patursson.*

Fot.: Aqigssiaq Møller (1978).

længere med hensyn til udbygning inden for de enkelte områder.

Erlendur Patursson: En statisk lov.

I et interview med Erlendur Patursson spurgte vi om hans syn på hjemmestyrelsen. Som republikaner er han meget kritisk over for denne styreform og mener, at loven i stedet for at formindske dansk indflydelse har konsolideret og styrket den.

— Det fremgår af de udtalelser, der faldt i 1948, at meningen var, at den nye lov skulle være en dynamisk lov, således at det hjemmestyre, vi fik dengang, skulle udvikle sig til stadigt større selvstyre og selvstændighed for Færøerne. Men erfaringerne nu efter de 25 år viser noget helt andet; for den lov har nærmest været en statisk lov. Vi er ikke

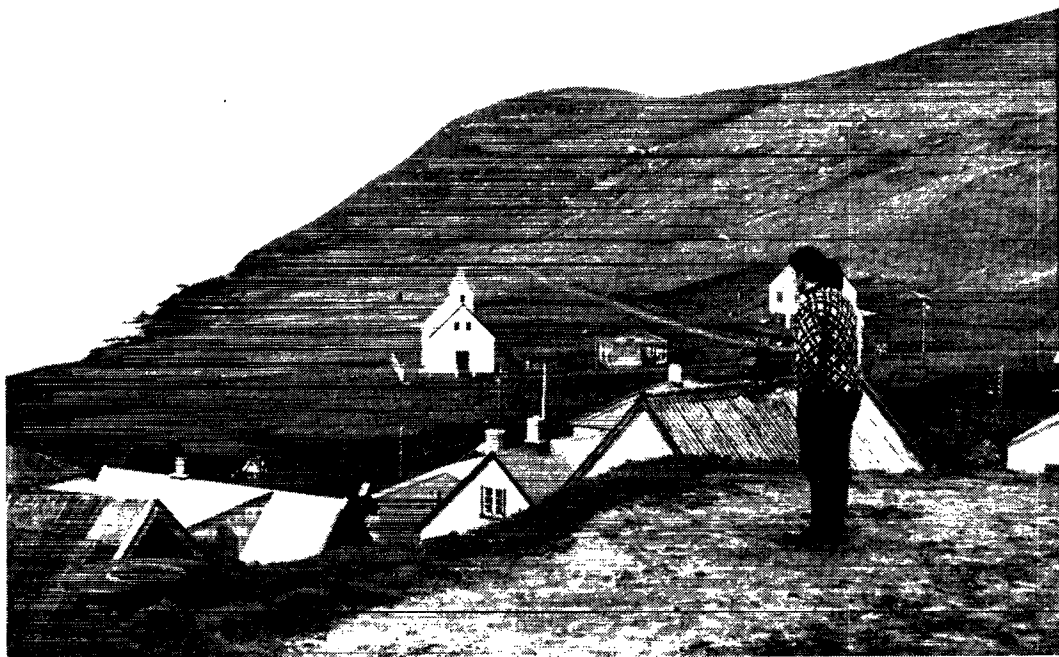
kommet længere med hensyn til selvstyre og selvstændighed, end vi var dengang.

— Hvorfor er det gået sådan?

— Der er to ting, som jeg vil gøre opmærksom på i den forbindelse. Dels statens rolle på Færøerne, dels nogle synspunkter på økonomien.

En af de færøske forhandlere fra dengang for 25 år siden har fortalt mig, at amtsmandsstillingens ændring til rigsombudsmand ikke kun var tænkt som en formel ændring af en titel for statens repræsentant. Så vidt denne færøske politiker har fortalt, var det virkelig meningen, at der skulle være tale om en reel ændring, således at rigsombudsmandens opgave her på Færøerne først og fremmest skulle være af repræsentativ art. Man havde tænkt sig denne post som en retræte-post for veltjente danske politikere, ja, man havde allerede drøftet Christmas Møller som første rigsombudsmand. Det er jo imidlertid gået ganske anderledes, og rigsombudsmandens virksomhedsområde er blevet stadig udvidet. Der er i dag en hel stab af embedsmænd og kontorfolk, og det er dem, der sidder og styrer Færøerne.

Det andet fejlgreb var, at man sagde: „Den der bestemmer, han skal også betale.“ Med dette princip om, at man skal købe ansvar og betale for det, kommer vi aldrig videre, for færingerne vil, i hvert fald i første omgang, undgå disse store udgifter. I stedet for skulle man have bygget på et helt andet princip, nemlig at de ufrie nationer, kolonierne, skal få deres frihed, uanset hvem der betaler, et princip, der forlængst er fastslået på internationalt plan. I henhold til FN's deklaration af 14. december 1960,

Skúvoy, Færøerne.

Fot.: Leif Aidt.

så har „herrelandene“, lad os bare kalde dem sådan, pligt til at hjælpe de ufrige lande til selvstændighed.

Selvstændighed – en reel mulighed.

– Vil der ikke opstå økonomiske vanskeligheder ved en eventuel løsrivelse fra Danmark?

– Naturligvis, men over for dem, der er bange for de økonomiske vanskeligheder, der vil opstå, når vi skal klare os selv, har jeg sagt: Lad os få den fulde frihed og lad os samtidig få en aftale med Danmark, således at Danmark yder os hjælp i form af et årligt bidrag på f. eks. 100 eller 200 mill. kr. i ti til tyve år. Det kunne aftrappes efterhånden, så det helt faldt bort til slut.

I det republikanske parti mener vi ganske vist, at vi nok kan klare os uden denne støtte fra Danmark, men vi har

fremført ovennævnte forslag om økonomisk hjælp i en overgangsperiode over for de partier og færøske vælgere, som ikke rigtigt mener, at vi kan klare os.

Det ville være en værdig måde at løse uafhængighedsspørgsmålet på. Økonomisk kan det ikke spille nogen rolle for Danmark, som i øjeblikket betaler mellem 90 og 100 mill. kr. om året, et beløb som stadig vokser og vokser. Meningen var ellers oprindeligt at disse såkaldte „danske-penge“ efterhånden skulle formindskes. I stedet er beløbene vokset kolossalt i årenes løb. Og det er den danske indflydelse ikke blevet mindre af.

Hjemmestyreordningen – en trædemølle.

– Hvad skal man efter Deres mening i særlig grad være opmærksom på i udformningen af en hjemmestyreordning for Grønland?

Den grønlandske hjemmestyredemonstration i København grundlovsdag 1973.

Fot.: Hans Berg (1973).

– Hvis grønlanderne tænker på en nyordning i forholdet til Danmark, så vil jeg ikke anbefale den hjemmestyreordning, vi har. Det er en fælde, og det er en trædemølle, som man ikke kommer ud af igen. Man kan blive ved og ved, men man kommer ingen vegne. Tværtimod låser man sig mere og mere fast.

– Hvad ville De anbefale grønlanderne at gøre?

– Hvis grønlanderne skulle beslutte sig til noget nyt, så ville jeg anbefale, at de lavede en aftale med Danmark om fuld frihed og fuld suverænitet over Grønland, med en grønlandsk centralforvaltning i Grønland og med et grønlandsk folketing i Godthåb.

Grønlanderne kan med god ret sige til danskerne: Nu har vi været vanstyret af jer så mange hundrede år, nu har I pligt til at hjælpe os med at komme i gang med vores eget, men det er os grønlandere, der skal bestemme over det hele

– fiskerigrænser, fællesmarkedsforholdet, udenrigspolitik osv.

– Ressourcepolitik er et af de store spørgsmål i Grønland, og der knytter sig betydelig økonomisk magt og politisk magt til dette problem. Tror De ikke, at netop Grønlands råstofressourcer vil forhindre en aftale som den, De her skitserer?

– Det må ikke ske. Det vil jo være den rene imperialisme ...

Grønlanderne må sige til danskerne: „Hvis I vil hjælpe os, så hjælp os med teknikere, hjælp os med embedsmænd, men disse folk, der ansættes i Grønland, skal være ansvarlige over for det grønlandske folk og den grønlandske regering. Og de skal naturligvis ansættes under grønlandske betingelser.

Og lad så danskerne betale, hvis de vil hjælpe, 200, 300 eller 400 millioner kroner om året, vær's god!“

Fra Information (31. juli 1973).